

Diakonissämbetet i den grekisk-ortodoxa kyrkan

Redan i apostolisk tid fanns det diakonissor i den grekiska kyrkan (jfr. 1. Tim. 3: 11). Febe i Kenkrea kallas av Paulus för diakonos (Rom. 16: 1). Titeln diakonissa möter första gången i can. 19 vid kyrkomötet i Nicea 325, vilket också uttalar sig om diakonissvigning under handpåläggning. De Apostoliska Konstitutionerna (300-t.) ger bestämmelser om den liturgiska ordningen vid diakonissvigning. Under byzantinsk tid betygas diakonissämbetet av många kyrkofäder och historiker och nämnes i de hagiologiska texterna, vid de ekumeniska och lokala koncilierna, i den byzantinska och särskilt den justinianska lagstiftningen, de liturgiska böckerna etc.

Alla dessa källor visar, att diakonissämbetet var levande i den grekisk-ortodoxa kyrkan till slutet av den byzantinska tiden. Kejsar Konstantin Porphyrogennitos (900-t.) nämner, att Hagia Sophia i Konstantinopel hade diakonissor ännu på hans tid¹. Anna Comnena (1100-t.) berättar, att hennes fader kejsar Alexios I hade vårdat sig om diakonissor². Theodorus Balsamon (1100-t.) omvittnar att diakonissor på denna tid vigdes i Konstantinopel³.

I våra dagar finns rester av diakonissämbetet i vissa grekiska nunnekloster, där några nunnor ordinerats till diako-

nissor⁴. Den grekiska kyrkan strävar numera efter att återuppliva och förnya diakonissämbetet.

I urkyrkan och under den byzantinska tiden utvaldes de grekiska diakonissorerna efter en sorgfällig prövning⁵. Till att börja med antog man till diakonissor utom änkor⁶ eller mödrar till sådana⁷ även framstående jungfrur⁸ eller gifta kvinnor, som levde i avhållsamhet⁹, främst biskoparnas hustrur¹⁰. I senare byzantinsk tid ordinerades även framstående nunnor^{11 12}. Minimiåldern för diakonissordination var ursprungligen 60

¹ Konstantionos Porphyrogennitos, Bericht über die königliche Ordnung, Migne PG 112, 425 f.

² Annae Comnenae, Alexias, utg. Schopen-Reiferscheid, Bonn 1839/78, s. 348 f.

³ Theodoros Balsamon, Erwiderungen. . . , Migne PG 139, 988.

⁴ E. Theodorou, Die Cheirotomie oder die Cheirotomie der Diakonissen (diss.), Athen 1954, s. 37, 95 f.

⁵ IV. Ekum.Konc. i Chalkedon, can. 15.

⁶ I. Tim. 5:9–10. Ap. Const. VI:17 (Migne PG. 1, 957). Jfr. Epiphanius, Expositio fidei (Migne PG. 42, 825) och sjätte novellen av Justinianus (i Schoell-Kroll, Novellae, CIC III, s. 43, Berlin 1895).

⁷ På 400-talet levde t.ex. diakonissan Kelerina, som var änka och moder (Theodoretos av Kyrros, Briefe an die Diakonisse Kelerina, Migne PG 83, 1293–1296.)

⁸ Ap. Const. VI:17 (Migne PG 1, 957; sjätte novellen av Justinianus (i Schoell-Krolls edition).

⁹ Epiphanius, Expositio fidei.

¹⁰ Conc. Trull., can. 48.

^{11–12} E. Theodorou, a.a.s. 40 ff., 42.

år¹³ men sänktes senare till 50¹⁴, slutligen till 40 år¹⁵. Undantagsvis vigdes även yngre kvinnor till diakonissor, såsom den heliga Olympias¹⁶.

Diakonissorerna utvaldes av biskopen och vigdes av denne under bön och handpåläggning till sitt ämbete. Diakonissorernas cheirotonia (ordination) var en liturgisk akt, som var likformig med diakonvigningen. De Apostoliska Konstitutionerna redogör för diakonissvigningen. Enligt denna källa skall ”biskopen i närvaro av prästerna, diakonerna och diakonissorerna lägga händerna på den diakonissa, som skall vigas, och läsa följande bön:

Evige Gud, du vår Herres Jesu Kristi Fader, du skapare av man och kvinna, du som uppfyllt Mirjam, Debora, Hanna och Hulda med den helige Ande och icke försmått att låta din Enfödde Son födas av kvinna, du som ock i vittnesbördets tält och i templet insatt väkterskor vid dina heliga portar: se nu till denna din tjänarinna, som viges till diakonissa. Giv henne den helige Ande och rena henne från allt som befläcker kött och ande, på det att hon värdigt må utföra det henne ålagda uppdraget till din ära och din Sons pris. Genom Honom och den helige Ande vare dig lov och tack i all evighet”¹⁷.

Betecknande är vidare ordinationsritualen från den byzantinska tiden, såsom cod. Barberinus (800-t.), cod. Loislinus (1000-t.) Dessa ritual definierar både diakon- och diakonissvigningen som cheirotonia och redogör för hela ordinationsakten. Diakonissvigningen är inte utformad som de lägre vigningarna, (såsom vig-

ning av lektorer, kyrkosångare och subdiakoner) vilka sker utanför altarrummet, skilda från den heliga offerliturgien. Diakonissvigningen hade i den grekisk-ortodoxa kyrkan under byzantinsk tid formell och materiell likhet med vigningarna av det högre klerus (diakon, präst, biskop). Därför skedde diakonissvigningen i altarrummet och under den evkaristiska offerliturgien¹⁸. Biskopen ordinerade diakonissorerna under handpåläggning och läste därvid tvenne böner, vilket var utmärkande för de högre vigningarna, medan de lägre blott hade en vigningsbön¹⁹. Enligt de gamla ritualen mottog diakonissan liksom diakonen orarriet (diakonats liturgiska insignium) och undfick kommunionen vid altaret under överräckande av kalken, vilken diakonissan själv ställde tillbaka på altaret²⁰.

Vilken var de ordinerade diakonissorernas kanoniska ställning i den grekisk-ortodoxa kyrkan?

Utan tvivel räknades de av den byzantinska kyrkan och i den kejsarliga lagstiftningen såsom hörande till klerus. Sålunda talar kejsar Julianus sjätte edikt

¹³ Jfr. I. Tim. 5:9–10. Cod. Theodosianus, lib. XVI, tit. II (de episcopis et clericis 27), utg. Mommsen-Mayer 1905, s. 843.

¹⁴ Justinianus sjätte novell (i Schoell-Kroells edition), s. 43 ff.

¹⁵ IV. Ekum. Konc. i Chalkedon, can. 15.

¹⁶ E. Theodorou, a.a.s. 43 f.

¹⁷ Ap. Konst. VIII:19–20 (Migne PG I, 1116–1117); E. Theodorou, a.a.s. 51. Tysk övers. i ”Diakonissenbuch”, utg. av Kaiserswerther Verband, Düsseldorf 1935, s. 25 f.

¹⁸ E. Theodorou, a.a.s. 60.

¹⁹ *Ibm.*, s. 61.

²⁰ *Ibm.*, s. 63; K. Algermissen, Diakonissen (i Lexikon für Theologie u. Kirche, 2. uppl., III sp. 327).

om diakonissornas hierosyne (sacerdotium)²¹, och det tredje ediktet inrangerar dem bland klerus²², varjämte omnämnes, att fyrtio diakonissor tjänade vid Hagia Sophia i Konstantinopel²³.

Men även om diakonissorna räknades till klerus, utgjorde de en klerikal klass sui generis. Det fanns inga andra, högre eller lägre, grader i det kvinnliga klerus. Diakonissorna utgör den enda graden i detta. De stod hierarkiskt sett under diakonerna, mellan diakoner och subdiakoner, och utgjorde liksom en utvidgning av diakonatet – en utvidgning, som var nödvändig för diakonien i kvinnovärlden²⁴.

De vigda diakonissorna kunde icke ingå äktenskap. Vigningen innebar så att säga ett löfte om livslångt celibat. Löftesbrott i detta hänseende straffades strängt i den kejslerliga lagstiftningen²⁵.

Diakonissornas tjänst var direkt och uteslutande knuten till kyrkan och församlingen. De räknades som sagt till klerus. De tillhörde inte ett moderhus eller en orden. De stod direkt under biskopens jurisdiktion och till kyrkans förfogande. De bodde i något av kyrkans hus eller i ett närbeläget kloster, ett 'jungfruhus' (som något påminde om de evangeliska diakonissornas moderhus nu för tiden) eller hos sina anhöriga. Liksom andra grupper inom klerus fick diakonissorna medel för sitt uppehälle, sin utbildning och fortbildning från kyrkan, som sörjde för deras underhåll och gav dem sin andel av församlingens gåvor till kyrkan och klerus.

Diakonissämbetet var högt ansett i den grekisk-ortodoxa kyrkan. Ett stort antal förnåma kvinnor, änkor, jungfrur och gif-

ta kvinnor önskade bli diakonissor för att därmed ställa sina liv i Herrens tjänst och ägna sina krafter åt kyrkans diakoni. Väl kända i den grekiska orienten är de till Johannes Chrysostomos knutna diakonissorna Olympias, Silvina, Prokla, Amprukla, Saviniani, Elissanthia, Martyria, Palladia, liksom Makrina (Basilius den Store syster), hennes väninna Lampadia, den till Basilios knutna diakonissa, som var dotter till Terentios av Samosata, Kelerina och Kassiani, som var knutna till Theodoretos, Agalliasis från Melos, Athanasia i Delfi och många andra²⁶.

Den grekisk-ortodoxa kyrkans diakonissverksamhet låg inom ramen för ministerium feminatum²⁷.

Diakonissornas karitativa arbete var särskilt viktigt. De var i sanning "den korsfäste och uppståndne Frälsarens Jesu Kristi tjänarinnor bland sjuka och fattiga, barn och vårdbehövande och främst bland dem som äro medlemmar av församlingen"²⁸. I de Apostoliska Konstitutionernas anda²⁹ gjorde de sin tjänst – liksom diakonissor i modernare tid – "i tacksamhet för hans kärlek, som har givit sitt liv för oss och vars barmhärtighet de själva erfarit"³⁰. De byzantinska diakonissorna utövade emellertid endast till-

²¹ Justinianus sjätte novell, s. 45 (i Schoell-Krolls edition).

²² E. Theodorou, s. 18.

²³ *Ibm.*, s. 21.

²⁴ *Ibm.*, s. 93.

²⁵ *Ibm.*, s. 74 ff.

²⁶ *Ibm.*, s. 77 ff.

²⁷ Didaskalia III, 12, 1 (i Funk, *Didaskalia et Constitutiones Apostolorum*, I, s. 208 ff., Paderborn 1905).

²⁸ *Diakonissenbuch*, s. 417.

²⁹ Ap. Const. III, 19 (Migne PG I, 801–804).

³⁰ *Diakonissenbuch*, s. 417.

fälligtvis sjukvård. Deras arbete påminde mer om de nutida tyska församlingssystemens. De var barmhärtighetens budbärarinnor och den kristna kärlekens hjältnor.

Nämnas bör även de byzantinska diakonissornas arbete inom mission, kateketik och pedagogik. De förde många hedniska kvinnor från hedendom till kristendom. De undervisade kvinnliga dopkandidater i den kristna tron, för att de skulle kunna avlägga trosbekännelsen vid sitt dop. De införde även de kvinnliga baptizanderna i dopritualet och undervisade dem om de döptas förpliktelse att leva ett kristet liv³¹. Dessutom sysslade diakonissorna med annan undervisning av de kristna kvinnorna i församlingen, av föräldralösa barn, flickor och unga gossar, mödrar, jungfrur o.s.v.³².

Diakonissorna hade även själavårdande uppgifter. "Om en kvinna ville uppsöka diakonen eller biskopen, fick detta ske i diakonissans sällskap. Likaså besökte diakonissorna kvinnorna hemma i deras privata rum, vilket det icke var tillåtet för männen att göra"³³.

Några diakonissor var föreståndarinnor i jungfruhus (Parthenones) eller i hus, där flera diakonissor bodde tillsammans. De tjänstgjorde också som abbedissor i nunnekloster. Olympias hade jämte sin diakonistjänst befattningen som abbedissa i klostret vid Hagia Sophia i Konstantinopel.

Betydelsefulla var diakonissornas funktioner i gudstjänsten. De var dörrväktare vid de kyrkportar, som var avsedda för kvinnorna. Vidare svarade de för ordning och snygghet på kvinnornas platser i kyrkan, som var skilda från männens. Längst

fram i kyrkan satt diakonissorna (redan härav framgår deras ämbetes anseende), därefter änkorna, så de gifta kvinnorna och sist jungfrurna. Barnen skulle sitta hos sina föräldrar eller allra längst fram, där de kunde stå under diakonissornas uppsikt. Om främlingar besökte gudstjänsten, skulle diakonen visa männen, diakonissan kvinnorna till deras platser³⁴.

Vid dopet var det diakonissornas uppgift att avkläda, smörja och nedsänka de kvinnliga dopkandidaterna i dopbassängen samt att därefter kläda dem i den vita dopdräkten och föra dem till biskopen³⁵. Dessutom hade diakonissorna uppdraget att bära kommunionen från kyrkan hem till sjuka kvinnor³⁶. Även vid jordfästningar spelade diakonissorna en viktig roll. Bl.a. klädde de liken av avlidna kvinnliga församlingsbor före jordfästningen³⁷.

Den grekisk-ortodoxa kyrkan har i våra dagar börjat arbeta för en restaurering av det fornkyrkliga diakonissämbetet. Sålunda har "Den grekiska kyrkans apostoliska diakoni" grundat en högskola för diakonissor och socialarbetare i Aten³⁸. Denna högskola (jämte en förberedande

³¹ E. Theodorou, a.a.s. 23 f.

³² *Ibm.*, s. 79 f.

³³ Diakonissenbuch, s. 23.

³⁴ E. Theodorou, s. 84.

³⁵ Diakonissenbuch, s. 24.

³⁶ E. Theodorou, s. 91.

³⁷ *Ibm.*, s. 92.

³⁸ E. Theodorou, die Diakonissenschwesternschaften (i Anagnensis, Athen 1945, s. 71 ff); Dens., Die Teilnahme der Diakonissen an dem Leben der Gemeinde (i Enoria, Athen 1946, s. 126 ff.); Dens., Die zeitgemässe Erneuerung des Diakonissenamtes (i Enoria, Athen 1946, s. 176); Dens., Die heutigen Diakonissen der Gemeinde (i Enoria, Athen 1946, s. 192); jfr. Heldinnen der christlichen Liebe, Athen 1949.

diakonisskola) är sedan 1957 inrymd i en egen byggnad, som uppförts med stöd av World Council of Churches. Eleverna sänds efter slutad utbildning ut som medhjälpare åt församlingsprästerna, främst när det gäller frågor som berör kyrkan och familjelivet och andra församlingssociala uppgifter³⁹. Eleverna har före sin utbildning vid institutet studerat teologi vid de teologiska fakulteterna i Atén eller Tessalonika. Skolans utbildning omfattar nytestamentlig exegetik, den kvinnliga diakonins historia, sociologi och socialvårdsmetodik. Dessutom ges undervisning i sjukevård, social ekonomi, psykologi och vissa medicinska ämnen. Jämsides med denna teoretiska utbildning löper praktik vid sjukhus, ål-

derdomshem, barnhem, skolor och blindhem samt i församlingsarbete⁴⁰. Hittills har 45 diakonissor utbildats. De tjänstgör nu som lekmannadiakonissor (utan vigning eller dräkt) inom Aténs ärkestift.

Man vill hoppas, att den grekiska kyrkan inom en snar framtid skall få vigda diakonissor i församlingarna och inte enbart inom klostren.

Evangelos Theodorou

Övers.: Pehr Edwall

³⁹ Jfr. E. Theodorou, *The Church of Greece*, Athen 1959, s. 40 f.

⁴⁰ Jfr. artikeln *Orthodoxe Diakonissen* i *Nachrichten der Evangelisch-lutherischen Kirche in Bayern*, 1960, s. 70. Det är dock oriktigt, att de nuvarande diakonissorerna i Athen ordinerades: de är lekmannadiakonissor.